

ЦЮПРИК І. В.,

кандидат юридичних наук, здобувач

(Національна академія

внутрішніх справ)

УДК 343.98:343.326

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Досліджено діяльність правоохоронних органів України щодо організації досудового розслідування фінансування тероризму. Окреслено та надано характеристику основним компонентам організації досудового розслідування вказаних злочинів. Акцентовано увагу на тому, що покращення результативності організації досудового розслідування фінансуванню тероризму передбачає системну взаємодію правоохоронних органів і Державної служби фінансового моніторингу України, як спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу. Сьогодні пріоритетною формою взаємодії Держфінмоніторингу з правоохоронними органами у процесі виявлення та розслідування фактів фінансування тероризму є надання нею відповідних узагальнених матеріалів на адресу таких органів щодо фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з даними злочинами.

Ключові слова: організація досудового розслідування фінансування тероризму, тероризм, кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії.

Исследована деятельность правоохранительных органов Украины по организации досудебного расследования финансирования терроризма. Определены и охарактеризованы основным компонентам организации досудебного расследования указанных преступлений. Акцентировано внимание на том, что улучшение результативности организации досудебного расследования финансированию терроризма предполагает системное взаимодействие правоохранительных органов и Государственной службы финансового мониторинга Украины, как специально уполномоченного органа исполнительной власти по вопросам финансового мониторинга. Сегодня приоритетной формой взаимодействия Госфинмониторинга с правоохранительными органами в процессе досудебного расследования фактов финансирования терроризма является предоставление им соответствующих обобщенных материалов в адрес таких органов относительно финансовых операций, которые могут быть связаны с данными преступлениями.

Ключевые слова: организация досудебного расследования финансирования терроризма, терроризм, уголовное производство, следственные (розыскные) действия.

In the article activity of law enforcement bodies of Ukraine regarding organization of terrorism financing pretrial investigation is researched. It is established that efficiency in organization of terrorism financing pretrial investigation involves systemic cooperation of law enforcement bodies and State Service of Financial Monitoring of Ukraine as specially authorized body of executive power on issues of financial monitoring. It is specified that organization of terrorism financing pretrial investigation has a set of features, essential aspects, acquires specific patterns, and knowledge of these specifications allows investigators and operatives to fight against these crimes. The understanding of investigative leads essence, process of its formation, role of planning and cooperation of subjects in organization of terrorism

financing pretrial investigation, in complex investigative environment is important condition of professional mastership and skills of investigators and operatives. And this, in turn, allows to organize activity on pretrial investigation of such crimes in skilled and complete manner.

Key words: *organization of terrorism financing pretrial investigation, terrorism, criminal proceedings, investigative (search) actions.*

Вступ. Активізація тероризму в Україні вимагає формулювання завдань боротьби з його фінансуванням і вжиття заходів з виявлення та блокування фінансових потоків, спрямованих на підтримку терористичних груп (організацій). Це стало одним із ключових напрямів довгострокової Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року [1].

Зважаючи на те, що фінансування тероризму різниться великою кількістю способів їх вчинення та різноманітністю наслідків цих злочинів, що суттєво змінює типізацію слідчих ситуацій і розробку практичних рекомендацій з розслідування, на сьогодні в Україні відсутні науково розроблені чіткі типові програми дій слідчого у конкретних слідчих ситуаціях, які виникають на всіх етапах досудового розслідування. Однією зі спроб забезпечення належного виконання Закону України від 12 серпня 2014 року № 1630-VII «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години» та Закону України від 12 серпня 2014 року № 1631-VII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», стало розроблення Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України та Служби безпеки України від 26 серпня 2014 р. № 872/88/537 [2; 3; 4].

Проте, на жаль, окремої криміналістичної практики проведення розслідування фінансування тероризму досі немає. Всі перераховані обставини обумовлюють у сукупності актуальність проведеного дослідження.

При дослідженні організації досудового розслідування фінансування тероризму автор спирався на фундаментальні роботи: В.І. Василичука, В.О. Глушкова, О.Ф. Долженкова, А.В. Іщенко, О.Д. Комарова, Д.О. Косінова, О.Є. Користіна, В.В. Крутова, Д.Й. Никифорчука, Л.В. Новікової, А.В. Савченка, М.П. Стрельбицького, О.М. Стрільціва, В.В. Чернея, С.С. Чернявського тощо.

Постановка завдання. Мета написання статті полягає у дослідженні особливостей організації досудового розслідування фінансування тероризму.

Результати дослідження. Організація досудового розслідування фінансування тероризму має низку особливостей, істотних рис, набуває специфічного забарвлення, і знання цих особливостей дозволить слідчим та оперативним працівниками ефективніше вести боротьбу з такими злочинами. Розуміння сутності слідчих версій, процесу їх побудови, ролі планування та взаємодії суб'єктів у досудовому розслідуванні фінансування тероризму, у складних слідчих ситуаціях є важливою умовою професійної майстерності та уміння слідчого й оперативних працівників. А це, у свою чергу, дозволяє кваліфіковано організувати діяльність з ефективного досудового розслідування таких злочинів у повному обсязі.

Аналіз матеріалів слідчої та судової практики дозволяє стверджувати, що структура організації діяльності з досудового розслідування фінансування тероризму складається з таких елементів: 1) збирання, вивчення й оцінка інформації (відомостей) про криміналістично

релевантну (тобто таку, яка містить ознаки злочину) подію та причетних до неї осіб; 2) планування; 3) координація або взаємодія зі спорідненими структурами; 4) прийняття організаційних і тактичних рішень; 5) облік, аналіз та контроль роботи.

Оскільки діяльність із досудового розслідування злочинів завжди інформативна, найважливіше значення в її організації відіграє, природно, одержання, аналіз та оцінка інформації (відомостей) про розслідувану подію. Це початковий і абсолютно необхідний елемент організації діяльності з досудового розслідування злочинів.

Досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі ЄРДР) і закінчується закриттям або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. Згідно ст. 214 КПК України слідчий, прокурор, невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати досудове розслідування [5]. Передумовою для початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із фінансуванням тероризму, є надходження до правоохоронного органу України заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, яке містить безсумнівні відомості про фінансування тероризму, тобто дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації) тощо. Ця інформація може надходити у вигляді заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, як в усній формі, так і письмово.

Як і будь-яка інша діяльність, діяльність правоохоронних органів з організації досудового розслідування фінансування тероризму має певні проблеми. Частіше за все вони пов'язані: 1) зі складністю виявлення слідів, які вказують на причетність певних осіб до фінансування тероризму (сліди можуть бути знищені самими терористами, організаторами або керівниками терористичної групи (організації), а в окремих випадках і учасниками слідчого огляду, які не звернули на них уваги і не дослідили їх належними чином); 2) зі складністю установлення факту, що особа (крім організатора або керівника терористичної групи (організації)) добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину; 3) з об'єктивними складнощами в роботі зі свідками (на них може бути вчинено психологічний та фізичний тиск з боку організаторів або керівників терористичної групи (організації)); 4) із протидією розслідуванню з боку осіб, які причетні до фінансування тероризму, від намагань перешкоджати кримінальному провадженню аж до погроз вчинити які-небудь терористичні дії, якщо не будуть виконані їх вимоги. Усі ці складнощі необхідно враховувати під час планування початкового етапу розслідування фінансування тероризму, а тому постають організаційні питання про сили, які потрібні для успішного розслідування кримінального правопорушення та про створення оптимальних умов для цього [6, с. 340].

Відтак для досягнення успіху необхідні цілеспрямованість, чітка організація та планування роботи членів слідчо-оперативної групи, раціональний вибір, розстановка та використання сил, знарядь і засобів, які має у своєму розпорядженні слідчий, створення оптимальних умов для проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на початковому етапі розслідування.

Планування поєднує в одне ціле всю роботу з виявлення й ефективного досудового розслідування злочину, надаючи їй науково обґрунтований, планомірний, цілеспрямований характер, це стосується всіх проблемних ситуацій, які виникають у процесі розслідування фінансування тероризму.

Під координацією або взаємодією зі спорідненими структурами маються на увазі узгоджені дії співробітників різних підрозділів органів прокуратури, СБУ, МВС України та Державної служби фінансового моніторингу України, між собою та з іншими відомствами, які залучаються до діяльності з виявлення і досудового розслідування фінансування тероризму.

Судово-слідча практика свідчить: чим менший часовий проміжок між моментом виявлення злочину, ухваленням рішення й початком активної професійної роботи з його досудового розслідування, тим результативнішою є ця діяльність. Отже, негайний, активний, цілеспрямований криміналістичний пошук необхідної доказової інформації є найважливішою рисою професійної організації розслідування даної категорії злочинів.

Прийняття організаційних і тактичних рішень – тобто, у найкоротший термін слід приймати рішення про відкриття кримінального провадження, виходячи з конкретної ситуації й суми наявних фактичних даних.

Облік та аналіз роботи – одні з найважливіших засобів одержання інформації про стан усього розслідування і її використання у виробленні оптимального режиму діяльності слідчих та оперативних працівників, у запобіганні настанню небажаних наслідків. Найбільш оптимальний варіант обліку – застосування персонального комп'ютера або інших інформаційних систем [6, с. 360].

Конкретна практична діяльність виконавців, які беруть участь у досудовому розслідуванні злочину, підлягає систематичному, чіткому й персональному контролю. Він може здійснюватися керівником слідчо-оперативної групи, штабу, начальниками підрозділів, яким виконавці підлегли по службі.

Оскільки слідчий, оперативні працівники та інші фахівці як суб'єкти діяльності з розкриття злочинів володіють специфічними, тільки їм властивими функціями й користуються різними прийомами, методами та засобами, призначеними для розслідування злочинів, використовуватися ці методи, прийоми та засоби повинні не розрізнено, а комплексно.

Досудове розслідування фінансування тероризму повинне здійснюватися на основі тісної взаємодії (взаємної підтримки, допомоги, взаємних зусиль) між співробітниками різних підрозділів органів СБУ, МВС, Держфінмоніторингу, прокуратури та інших відомств. Тобто, взаємодія припускає оптимальне використання можливостей кожного підрозділу для вирішення загального завдання – швидкого виявлення злочину та повного його розкриття. Це і є, по суті, взаємна підтримка, допомога, взаємні зусилля.

Абсолютно виправданим є рішення про виділення оперативних працівників для допомоги слідчому на період розслідування у провадженнях про фінансування тероризму.

Для того, щоб взаємодія виявилася ефективною, потрібно дотримуватись таких умов: а) ініціативність кожного підрозділу або конкретного учасника взаємодії в постановці питань для спільного обговорення (плану розслідування фінансування тероризму, плану використання оперативних матеріалів, заходів щодо розшуку осіб, які займаються фінансуванням тероризму тощо); б) рівність всіх учасників у ході такого обговорення незалежно від їх процесуального чи службового становища; в) самостійність кожного підрозділу або члена групи в реалізації ухваленого рішення; г) надання взаємної допомоги учасникам взаємодії. Результати взаємодії повинні оцінюватися не за кількістю нарад, а за кількістю і якістю реально проведених спільних заходів.

Разом із тим результат в організації досудового розслідування фінансування тероризму передбачає системну взаємодію правоохоронних органів і Державної служби фінансового моніторингу України, як спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу. Сьогодні пріоритетною формою взаємодії Держфінмоніторингу з правоохоронними органами у процесі виявлення та розслідування фактів фінансування тероризму є надання нею відповідних узагальнених матеріалів на адресу таких органів щодо фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з даними злочинами.

Тобто, ефективна організація досудового розслідування фінансування тероризму може бути лише при узгодженому функціонуванні механізму кримінально-правового контролю й механізму фінансового моніторингу. Компетентні органи в цьому випадку повинні спочат-

ку встановити факт вчинення кримінального правопорушення, що передує фінансуванню діяльності терористичних організацій, а потім на підставі цього шукати в діях злочинців ознаки злочину. Або в інший спосіб, який полягає у дослідженні фінансових операцій та в результаті цього дослідження виявляти осіб, пов'язаних із вчиненим правопорушенням, що передує фінансуванню тероризму [7].

В ідеалі повинні працювати обидва варіанти. Перший – передбачає ініціативну роботу правоохоронних органів України із повідомленням Держфінмоніторингу, а другий – власне для Держфінмоніторингу.

Але є й третій варіант, коли вищезгадані методи комбінуються і, відповідно, зусилля компетентних органів поєднуються. Коли правоохоронний орган має лише неперевірену підозру про причетність злочинного угруповання до вчинення кримінального правопорушення, що передує фінансуванню тероризму, він повідомляє про це в Держфінмоніторинг для перевірки причетності підозрюваних осіб до будь-яких підозрілих фінансових операцій.

Водночас правоохоронний орган перевіряє наявність зв'язку із вчиненим протиправним діянням, що передує фінансуванню терористичної діяльності.

Держфінмоніторинг на постійній основі здійснює дослідження та аналіз методів, схем фінансування тероризму. Досліджуються існуючі схеми та відпрацьовуються найбільш оптимальні шляхи їх виявлення з урахуванням досвіду зарубіжних країн, фінансових і правоохоронних органів України для запобігання вчинення злочинів.

Аналіз являє собою перетворення зібраної, дослідженої та перевіреної інформації у відомості закритого характеру за допомогою інтеграції й інтерпретації всіх зібраних даних.

Національне законодавство визначає узагальнені матеріали, як відомості про фінансові операції, які були об'єктом фінансового моніторингу і за результатами аналізу яких спеціально уповноваженим органом виявлено підозри про фінансування тероризму. Отже, узагальнені матеріали є повідомленням про злочин і містять підстави для прийняття правоохоронними органами рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, а також для проведення правоохоронними органами оперативно-розшукової діяльності.

У п. 4 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, та фінансуванню розповсюдження зброї, отриманих в установленому законом порядку, є підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності [8, с. 2].

Рішення про наявність достатніх підстав для передачі узагальнених матеріалів до правоохоронних органів приймається експертною комісією підрозділу фінансової розвідки. Водночас у разі наявності інформації, що територіальним підрозділом правоохоронного органу проводиться ОРД у межах оперативно-розшукової або контррозвідувальної справи відповідно до чинного законодавства, експертна комісія може прийняти рішення про надання узагальненого матеріалу, пов'язаного з такою справою, безпосередньо до цього підрозділу.

Щодо підрозділів Національної поліції України, то задля реалізації покладених на них завдань у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, перед оперативними підрозділами можуть бути поставлені такі завдання, як: виявлення джерел (носіїв) інформації та отримання даних про факти, способи й канали легалізації злочинних доходів, а також осіб, причетних до відмивання; встановлення конкретних епізодів створення кримінальних доходів (на банківських рахунках, у цінних паперах, тайниках, майні та ін.); виявлення зв'язків між власниками злочинних доходів та особами, які сприяють у їх відмиванні; встановлення свідків злочинної діяльності; отримання інформації про банки, інші фінансово-кредитні установи, підставні фірми, за допомогою яких здійснювалася легалізація. Крім цього, оперативними підрозділами має бути забезпечена організація інформаційної взаємодії (обмін оперативно-розшуковою інформацією); організація контролю за своєчасністю, повнотою й результативністю оперативно-розшукових

заходів; аналіз, узагальнення інформації з метою викриття осіб, причетних до скоєння аналогічних злочинів, та ін. [9, с. 246].

При цьому працівникам оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції необхідно визначити саме ті основні ланки організації досудового розслідування даної категорії кримінальних проваджень, які нададуть змогу забезпечити своєчасне та всебічне виявлення та документування цих злочинів. Від повноти отримання різноманітної інформації, оперативності її надходження та якості оброблення залежать ефективність і своєчасність реагування підрозділів Національної поліції на ефективність досудового розслідування злочинів, попередження їх на стадії підготовки, усунення причин і умов, які їм сприяють.

Розглянуті положення статті дозволяють зробити наступні **висновки**:

1) Загальними засадами організації діяльності з досудового розслідування фінансування тероризму, яких варто дотримуватися, є такі: врахування всіх компонентів криміналістичної характеристики вчиненого злочину; доцільність, плановість, швидкість та економічність діяльності у вирішенні конкретних завдань розслідування вказаних злочинів; активне застосування при розслідуванні фінансування тероризму тактичних прийомів, методів та засобів криміналістичної техніки; оптимальний вибір слідчих дій та оперативно-розшукових заходів та їх поєднання з урахуванням обставин досліджуваної криміналістично релевантної події й конкретної слідчої ситуації; оптимальна послідовність проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; динамічність, рухливість плану, тобто можливість змінювати його залежно від зміни ситуації й одержання даних, використовуваних для виключення старих та висування нових версій.

1) Організацію роботи підрозділів Національної поліції та контролюючих органів щодо виявлення фактів фінансування тероризму слід проводити в такі етапи: пошук та отримання інформації (від негласних джерел оперативної інформації, зі звернень громадян, повідомлень засобів масової інформації та ін.); належна фіксація виявленого злочину (відбір пояснень, складання відповідних актів, проведення ревізій, інвентаризацій, зустрічних перевірок тощо); експертна або комісійна оцінка зібраних матеріалів, з обов'язковим залученням фахівців Держфінмоніторингу України; прийняття за зібраними матеріалами рішення, передбаченого Кримінальним процесуальним кодексом України.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1407-р. // Офіц. вісник України – 2016. – № 3. – С. 301. – Ст. 198.

2. Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» : Закон України від 12 серпня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 29. – С. 2287. – Ст. 926.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 12 серпня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 39. – С. 2813. – Ст. 2008.

4. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України та Служби безпеки України від 26 серпня 2014 р. № 872/88/537 // Офіц. вісник України – 2014. – № 67. – С. 127. – Ст. 1886.

5. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

6. Боротьба з тероризмом : навч. посіб. / за заг. ред. професора В.В. Коваленка / [Джужа О.М., Никифорчук Д.Й., Комарницький В.М. та ін.]. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2013. – 584 с.

7. Державна служба фінансового моніторингу України: типологічне дослідження «Актуальні методи, способи та фінансові інструменти фінансування тероризму та сепаратизму». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sdfm.gov.ua.

8. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

9. Буткевич С.А. Роль і місце Міністерства внутрішніх справ України у боротьбі з відмиванням доходів / С.А. Буткевич // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 1. – С. 245–249.

ШУЛЬЖЕНКО А. В.,
старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
(Сумський національний аграрний
університет)

УДК 343.131:343.148

ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена аналізу принципів експертної діяльності в кримінальному процесі, їх особливостей згідно з механізмом діючого Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: *принципи, принципи експертної діяльності, експерт, судовий експерт, висновки експертизи.*

Статья посвящена анализу принципов экспертной деятельности в уголовном процессе, их особенностей в соответствии с механизмом действующего Уголовного процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: *принципы, принципы экспертной деятельности, эксперт, судебный эксперт, заключение эксперта.*

The article is devoted to the analysis of the principles of expert activities in criminal procedure, their features according to the mechanism of the existing Criminal procedural code of Ukraine.

Key words: *principle, principle of expert activities, expert, court expert, expert opinion.*

Вступ. Створення прозорого, зрозумілого та справедливого кримінального судочинства насамперед пов'язано зі сферою доказування, де одне з провідних місць займає судова експертиза як найбільш ідеальний засіб доказування, який ґрунтується на принципах та положеннях тієї чи іншої науки.

Сьогодні наука, технічні та технологічні процеси розвиваються настільки стрімко, що встигнути за їх можливостями доволі складно. Не дивлячись на це, саме передові розробки можуть бути застосовані при проведенні судових експертиз. В той же час процес їх засто-

